

WSTĘP

Funkcjonujące w debacie publicznej pojęcie „Kościoła otwartego”, stanowiące nawiązanie do słynnej książki Karla R. Poppera *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie*, określa pewien nurt katolicyzmu, sam siebie przeciwstawiający „Kościołowi zamkniętemu”. W Polsce reprezentantami Kościoła otwartego są przede wszystkim środowiska miesięczników „Znak” i „Więź”, które – piórem Dominiki Kozłowskiej [2011] – już dziesięć lat temu ubolewało nad swą porażką.

W prezentowanym tomie nadaję jednak temu pojęciu znacznie szersze znaczenie i o porażce w znacznie większej skali będzie ona traktować. Odnosić je będę do wielkiej operacji otwierania katolicyzmu jako takiego, przeprowadzonej na Soborze Watykańskim II przez Jana XXIII i kontynuowanej przez jego następców oraz o jej konsekwencjach dla Kościoła. W tym sensie każdy odłam czy nurt katolicyzmu pozostający w łączności z biskupem Rzymu pozostaje częścią Kościoła otwartego, a „Kościół zamknięty” jest określeniem historycznym, współcześnie nieidentyfikującym nikogo, poza może niewielkimi schizmatyckimi grupami sedewakantystów czy lefebvrystów.

Niniejsza książka powstawała stopniowo, jako wynik studiów nad przemianami współczesnego katolicyzmu, które prowadziłem od kilku lat. Pierwsze rezultaty przedstawiłem w artykule *Ekumeniczny zwrot Vaticanum II z perspektywy ewolucyjnej* [2016a]. Po poszerzeniu i skorygowaniu pewnych kwestii stał się on integralną częścią rozdziałów II i III. Wnioski, do jakich wówczas doszedłem, skłoniły mnie do badań nad mechanizmami izolacyjnymi religii. Chcąc uchwycić osobliwość katolicyzmu pod tym względem, przyjrzałem się dla porównania, w jaki sposób mechanizmy te funkcjonują w islamie [2017a; 2017b], co naprowadziło mnie na problematykę roli dogmatu w kształtowaniu się chrześcijaństwa. Tekst, który powstał w efekcie tej fazy badań (*Dogmat z perspektywy ewolucyjnej socjologii religii* [2021]), został rozwinięty w drugiej i trzeciej części rozdziału I niniejszego tomu. Obserwacje poczynione w studium o reprodukcji organizacji eklezjastycznej w Polsce (*Reprodukcja albo wymieranie. Wybrane wskaźniki dynamiki stanu kapłańskiego Kościoła katolickiego w Polsce* [2019a]) postawiły przede mną

problem wiarygodności organizacji eklezjastycznej. Kwestię tę podjąłem w artykule Janusowe oblicze wiarygodności. *Kościół zaplątany w nowoczesność* [2019b], którego niektóre fragmenty włączyłem do rozdziałów I, III i IV tomu. Materiał składający się na te teksty został w monografii rozmieszczony w ramach nowej struktury, przeredagowany, częściowo napisany na nowo i nierzadko znacząco uzupełniony, nie uznałem więc za stosowne wyodrębnić go w formie cytatów. Każde z przywołanych studiów uzyskało w rezultacie nieco odmienne znaczenie – teraz podporządkowane głównemu wywodowi książki, której stało się integralną częścią.